

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на ДАРИНА ЯНКОВА БОЙКИНА на тема
**„РЕЛИКВАРИИ В БЪЛГАРИЯ ОТ ПЕРИОДА НА КЪСНОТО
СРЕДНОВЕКОВИЕ И ВЪЗРАЖДАНЕТО”**

за получаване на образователната и научна степен „ДОКТОР”

рецензент : чл.-кор. проф. Елка Георгиева Бакалова, доктор на изкуствознанието

1. Дисертационният труд на Дарина Бойкина, с общ обем от 453 страници, е уникален в съвременната ни хуманитаристика, преди всичко поради избора на самия **обект на изследване**. Подбран е един особено интересен, но недостатъчно проучен материал, който разкрива съществени аспекти от развитието на националното самосъзнание на българите през Късното средновековие и Възраждането. Едва ли е необходимо да напомням, че религията, наред с езика, е един от основните компоненти на етнокултурното самосъзнание още според концепцията за национална идентичност на немския романтизъм. Всъщност проблематика, свързана с религиозните реалии, е обща за целия Балканския регион – за сърби, румънци, българи и гърци – и в момента усилено се изследва във всички тези страни. С това бих искала да подчертая, че темата, засягаща проблема за културната и религиозна принадлежност, се оказва изключително актуална във връзка с конструирането на общо европейско културно пространство, с нестихващите конфликти на верска основа и с възникващите опасения от евентуалната загуба на идентичност в “сложната бъдеща Европа”.

Така поставена, **задачата** на дисертантката предлага сериозни предизвикателства, но е и изключително привлекателна и необходима за съвременната наука. Мошехранителниците от разглеждания период разкриват съществени аспекти от религиозния живот и изкуството на българите, а до този момент не са били обект на системно изследване. Трудностите, които възникват при изграждането на подобен обобщаващ труд, са големи. Със задоволство установявам, че авторката е успяла да избегне повърхонстните (но може би по-атраaktivни понякога) заключения, изследвайки всестранно и в дълбочина отделните явления и основавайки аргументацията си на фактите.

2. **Структурата** на дисертационния труд напълно съответства на поставените цели, а е съобразена и с находящия се по нашите земи материал. Същинското изкуствоведско изследване е поместено във втората и третата глава. Във втората глава докторантката предлага съвсем уместна класификация на изследваните артефакти по

два основни признака – форма и украса. В третата глава реликвиите са разгледани едновременно като култови обекти и произведения на изкуството в техния художествен контекст. Проследяват се фазите в оформянето на контейнерите на мощите (в случаите, в които се наблюдават трансформации или замяна), коментира се семантиката на материала и дори се правят връзки с развитието на златарството в България през съответния период.

Изследователката е извършила сериозна проучвателна работа, за да представи съществен брой реликварии и – доколкото е възможно – различни данни както за историческия контекст, в който са създадени тези реликварии, така и за някои от представените върху тях изображения. Цялата тази информация е систематизирана в каталога, представляващ много важна част от дисертацията. Той съдържа 95 статии, всяка от които представя по един реликвиарий с данни за размерите, материала, произхода и местонахождението му. Където се налага, Бойкина предлага и описание, посочва наличната литература и коментира датировката.

Явно е че дисертантката познава много добре самите обекти на изследване, а също така и по-голямата част от съществуващите изследвания по темата. Обемът на използваната библиография е внушителен. При все това, от специализираната литература не са взети под внимание някои важни трудове като, например:

- работата на известния византолог Андре Грабар за мощите на св. Димитър,¹
- сравнително новият труд на българската изследователка Елена Азманова-Рударска за мощите на св. Климент.²

Особено голямо значение има документираният изобразителен материал, който е представен оптимално в илюстративното приложение. Смятам за много сполучливо решението на изследователката да съсредоточи вниманието си само върху тези реликварии, които могат да се определят като местно производство или доказано са функционирали по българските земи, като не се разглеждат донесените от чужбина обекти след края на XIX в., съхранявани в някои музейни или частни сбирки в България. Не се разглеждат и многократно проучваните паметници като, например,

---

¹ André Grabar. Quelques reliquaires de Saint Démétrios et le martyrium du Saint à Salonique. - *Dumbarton Oaks Papers*, 5, 1950, pp. 1-28.

² Елена Азманова-Рударска. Св. Климент Охридски в регионалната литература и история: един съвременен „разказ“ за пренасяне на мощи. – *Български език и литература*, Volume 59, Number 2, 2017

ковчега с мощите на св. Йоан Рилски, иконата-реликварий „Св. Богородица Осеновица“ и кивотът за мощи от Германския манастир.

Включените в изследването мощехранителници са представени по колекции, като във всяка една от тях предметите са подредени хронологично. Първо са представени точно датирани паметници, а след тях тези, които се датират по своите стилови особености в по-широки хронологически граници. Където е необходимо е дадено описание, литература, архивни източници и фотографии. Тук е мястото да отбележа, че една част от проучваните паметници е публикувана от авторката за първи път със съответните данни, илюстрации и заключения, като, например, следните:

Бойкина, Д. Няколко мощехранителници от софийски златари. – *Проблеми на изкуството*, 4/2016, 37-43.

Бойкина, Д. Две мощехранителници от Троянския манастир в България. – *Balkanoslavica*, vol. 47, 1, 2018, 105-118.

Бойкина, Д. Там светеше нещо като звезда – един непубликуван кивот за мощи. – *Маргиналия. Изкуствоведски четения 2018*. С., 2019, 321-340.

От приложенията намирам за особено ценни първото, както и приложения богат илюстративен материал. Въз основа на информацията от събраните извори, проучването на архивни източници и обработката на самите реликварии, Бойкина е съставила списък с мощи на светци и реликви, намиращи се по българските земи през османския период (Приложение 1), който представлява полезна база данни за бъдещи изследвания в областта.

3. И така, дисертационният труд на Дарина Бойкина като цяло има **приносен характер**. Без да имам възможност да отбележа всички конкретни приноси на представеното изследване, ще отбележа само основните.

3.1. Подчертавам, че темата е малко изследвана и предлага интересни изследователски перспективи, а едно подобно изследване и публикация ще добавят нов аспект към историята на българското изкуство между Освобождението и Втората световна война, а в отделни случаи – и до наши дни. Проектът има потенциал да разкрие нови връзки, да подкрепи с нова информация вече познати тенденции в българския духовен и художествен живот, да представи пред българската публика едно трудно достъпно за изследване и особено важно за нашия духовен живот и история явление, какъвто е култът към реликвите.

3.2. Документирани са 95 съществуващи реликварии, като всеки един от тях е заснет и подробно описан, с подробни данни за датировката, размерите, материала,

произхода и местонахождението му, както и със съществуващите към момента публикации.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение дължа да подчертая следното:

В представения труд е разгледан интересен, предимно непроучен досега материал, и поставените проблеми са разгледани пълноценно. Гарант за добрите резултати е и научният консултант проф. Иванка Гергова – един от малкото български учени с опит в предлаганата научна сфера.

Дарина Бойкина е провела изключително задълбочено изследване, за да събере и систематизира различни данни както за всички намерени от нея реликварии, така и – доколкото е възможно – за историческия контекст, в който са създадени. Тази богата информация е отразена в изключително прецизно изработения каталог.

Видно е че авторката познава много добре представените паметници, както и съществуващата литература за тях. Усвоила е и прилага адекватно съответстващите на разглеждания материал теоретични постановки и методология. От гледната точка на документалистиката, не на последно място, бих искала отново да подчертая значимостта на приложения илюстративен материал.

Горещо препоръчвам **този труд да бъде публикуван час по-скоро като монография**. Това е важно и като се има предвид и обезпокоителната тенденция на зачестили кражби на реликви и църковна утвар от нашите църкви.

Всичко това ми дава основание да предложа на уважаемите членове на Научното жури да присъдят на Дарина Бойкина *образователната и научна степен „доктор“*, за което ще гласувам убедено.

Рецензент:

чл.-кор.проф.д. изк. Елка Бакалова

София, 18 октомври 2019